

УДК 657

DOI: 10.60022/2(3)-26S

Парасій-Вергуненко Ірина Михайлівна

доктор економічних наук, професор кафедри фінансового аналізу та аудиту

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Parasii-Vergunenko Iryna

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Financial Analysis and Audit

State University of Trade and Economics, Ukraine

ORCID ID: 0000-0001-6506-6965

Дацкевич В'ячеслав Сергійович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри фінансів та обліку

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Datskevych Viacheslav

higher education applicant at the second (Master's) level, Department of Finance and Accounting

State University of Trade and Economics, Ukraine

ORCID: 0009-0000-7052-4473

РОЛЬ ФОРЕНЗІК-АУДИТУ В РОЗСЛІДУВАННІ ШАХРАЙСТВ З ФОНДАМИ ОПЛАТИ ПРАЦІ

Анотація. Досліджено ефективність форензик-аудиту як інструменту виявлення та запобігання корупційним і шахрайським схемам у сфері корпоративного управління. Відображено значення регулярного проведення таких перевірок для забезпечення фінансової безпеки підприємств. Висвітлено роль інформаційної гігієни у формуванні надійної платформи для прийняття управлінських рішень та здійснення внутрішнього фінансового контролю. Запропоновано методичні підходи до діагностики зловживань у сфері оплати праці. Обґрунтовано необхідність удосконалення внутрішнього аудиту шляхом його інтеграції з юридичними аспектами та комплаєнс-системою. Акцентовано на перспективності впровадження превентивного контролю ризиків шахрайства у трудових відносинах. Підкреслено доцільність залучення незалежних зовнішніх експертів для підвищення об'єктивності розслідувань і виявлення глибинних причин зловживань. Здійснено аналіз основних ризиків корпоративного шахрайства, пов'язаних із кадровою політикою підприємств.

Ключові слова: форензик-аудит, корпоративне шахрайство, внутрішній аудит, фінансові розслідування, інформаційна гігієна, комплаєнс-система, оплата праці, антикризове управління, превентивний контроль, зовнішній аудит.

THE ROLE OF FORENSIC AUDIT IN INVESTIGATING FRAUD INVOLVING PAYROLL FUNDS

Abstract. This study explores modern approaches to conducting forensic audits as one of the key tools for detecting, preventing, and minimizing the consequences of corporate fraud. It is determined that the regular application of forensic audit procedures contributes to enhancing the financial security of enterprises, reducing corruption risks—particularly in the area of payroll—and establishing an effective internal control system. The importance of information hygiene is highlighted as a foundation for building an adequate informational platform on which managerial decision-making processes are based. It is substantiated that the systematic diagnosis of abuses in labor relations is possible only through an interdisciplinary approach that integrates knowledge in finance, law, and auditing. Methodological approaches to organizing forensic audits are proposed, taking into account the specific nature of identifying fraud in personnel policies. The prospects for further research are outlined, particularly the development of regulatory and methodological documents for conducting preventive internal audits of indicative risk parameters related to corporate fraud. It is established that the involvement of independent external auditors enables unbiased analysis of financial information and identification of causal relationships between detected violations and systemic issues in enterprise management. Emphasis is placed on the fact that the development of an internal compliance system within the context of forensic auditing is a vital component of a corporate security strategy, capable not

only of detecting fraudulent activities but also of creating conditions for their long-term prevention. The functional potential of forensic auditing as a component of crisis management and financial transparency enhancement is analyzed. It is argued that combining forensic methodology with traditional internal audit practices significantly expands the ability to diagnose economic offenses at early stages. The role of forensic auditing in restoring trust in corporate governance systems and increasing the accountability of management for their decisions is emphasized.

Keywords: *forensic audit, corporate fraud, internal audit, financial investigations, information hygiene, compliance system, payroll, crisis management, preventive control, external audit.*

Постановка проблеми. Одним із найбільш поширених видів фінансових махінацій у сучасних організаціях є шахрайства з фондом оплати праці, які завдають значної шкоди як окремим підприємствам, так і економіці загалом. Зокрема, за даними Асоціації сертифікованих експертів з розслідування шахрайств, у 2024 році втрати від корпоративних шахрайств, включаючи сферу оплати праці, склали 4,7 % середньорічного доходу підприємств по всьому світу [1]. Для України ця проблема, на відміну від інших, набуває ще більшої актуальності у зв'язку з недостатньою прозорістю багатьох кадрових та фінансових управлінських рішень на підприємствах, а також складністю процедур виявлення таких порушень.

Найпоширенішою шахрайською схемою у цій сфері є використання фіктивних працівників, або так званих «мертвих душ», коли кошти з фонду оплати праці привласнюються через неіснуючих співробітників. Крім цього уваги аудиторів потребують інші форми махінацій, зокрема, маніпуляції з преміями для керівництва, або оформлення підставних осіб.

Зростання кількості зловживань із виплатами працівникам підриває фінансову стабільність компаній і довіру до їхньої діяльності. Крім цього шахрайські дії, спрямовані на отримання несправедливої винагороди, демотивують персонал працювати ефективно і негативно впливають на лояльність персоналу.

Особливо складною є схема з фіктивними працівниками, адже вона поєднує труднощі виявлення через фальсифіковані документи зі значними економічними втратами. Водночас маніпуляції з преміями чи підставними особами мають свої особливості, що вимагають різних підходів до розслідування. Форенз-аудит, який поєднує аналітичні методи, юридичну експертизу та сучасні технології, відіграє вирішальну роль у боротьбі з такими порушеннями. Однак в Україні його застосування ускладнене через брак стандартизованих процедур і недостатню кваліфікацію фахівців, що підкреслює актуальність цієї проблеми та свідчить про необхідність більш глибокого її вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Форенз-аудит як окрема дисципліна на стику бухгалтерського обліку, криміналістики та права продовжує активно досліджуватись як у міжнародному, так і в українському академічному середовищі. У дослідженні Ойєдокуна Г. Е[3]. наголошується на необхідності адаптації методів форенз-розслідувань до умов комп'ютеризованого середовища, де цифрові сліди відіграють ключову роль у виявленні фактів шахрайства. Цей підхід підтримується також Стівенсоном Г. та Крамбллі Д[6]., які формують фундаментальні аспекти визначення форенз-аудиту та його розмежування з традиційним аудитом.

Доан М. та МакКі[4] Д. аналізують роль комунікації у фінансових розслідуваннях, підкреслюючи значення прозорості у відносинах між бізнесом, інвесторами та громадськістю. Цей підхід дозволяє розширити рамки форенз-аудиту, включаючи соціальні та інформаційні аспекти.

Мойсоска С. та Дужовські Н.[5] акцентують на різній мірі визнання форенз-аудиту у країнах Південно-Східної Європи, включаючи інституційні бар'єри та обмежений доступ до спеціалізованої підготовки кадрів. Подібні проблеми фіксуються й в українському контексті, що висвітлюється в роботах Чернявського С. С., Користіна О. Є., Некрасова В. А.[7] та інших, де йдеться про боротьбу з легалізацією злочинних доходів та роль фінансових розслідувань у цьому процесі.

Українські автори, зокрема Семенець А.[8], Шевчук Ю.[9] та Соломіна Г.[10], підкреслюють прикладну цінність форенз-аудиту як інструменту антикризового управління, своєчасного виявлення шахрайства та відновлення довіри до фінансової звітності компаній. Особливу увагу приділено проблемам адаптації міжнародних практик до умов вітчизняного регуляторного поля.

Ключові виклики включають складність ідентифікації фіктивних працівників через приховування даних, обмежений доступ до інформації та недостатнє використання технологій в аудиті.

Метою статті є формування методичних підходів до проведення форенз-аудиту щодо виявлення

шахрайських схем з виплатами працівникам заробітної плати, а також розроблення практичних рекомендацій для підвищення ефективності фінансових розслідувань в цій сфері.

Для реалізації цієї цілі в статті поставлено та вирішено такі *завдання*: вивчити теоретичні основи форензик-аудиту та його застосування до зловживань із виплатами працівникам; описати особливості шахрайств із фіктивними працівниками; та порівняти їх із маніпуляціями з преміями й підставними особами; оцінити методи форензик-аудиту для виявлення фіктивних працівників і їхню ефективність; проаналізувати реальні чи гіпотетичні випадки шахрайств із фондом оплати праці; запропонувати рекомендації для вдосконалення процедур форензик-аудиту в боротьбі з такими порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Форензик-аудит, на відміну від традиційного аудиту, зосереджується не лише на перевірці фінансових звітів, а й на розкритті прихованих махінацій, що потребують більш глибокого аналізу та додаткової інформації. Даний вид аудиту можна розглядати як специфічний напрям, який поєднує в собі методи фінансового аналізу, юридичної експертизи та розслідувальних технік. За визначенням Асоціації сертифікованих експертів із шахрайства (ACFE), форензик-аудит спрямований на виявлення, документування та надання доказів фінансових порушень, які можуть бути використані в суді. Міжнародний інститут аудиторів (ІА) підкреслює, що такий аудит виходить за рамки стандартної перевірки, адже його мета – не лише констатація помилок, а й розкриття навмисних дій, таких як шахрайства чи корупція.

Основними принципами форензик-аудиту є незалежність, об'єктивність і ретельність у зборі доказів. На відміну від традиційного аудиту, який перевіряє відповідність звітності стандартам і зосереджується на історичних даних, форензик-аудит активно шукає аномалії, аналізує поведінкові патерни та зіставляє розбіжності в документах. Наприклад, якщо традиційний аудит оцінює фонд оплати праці на предмет правильності нарахувань, форензик-аудит досліджує, чи не приховуються за цими нарахуваннями виплати фіктивним працівникам. Унікальність цього підходу полягає в застосуванні аналітичних інструментів, таких як Benford's Law, і технологій, зокрема програмного забезпечення для аналізу великих даних (ACL, IDEA), що дозволяє виявляти неочевидні схеми.

Відмінність форензику від традиційного аудиту полягає також у широкому залученні юридичних знань. Форензик-аудитори часто співпрацюють із правоохоронними органами, готуючи докази для судових процесів. За стандартами ACFE, аудитор має не лише виявити порушення, а й забезпечити, щоб зібрані дані відповідали вимогам судової практики. International Institute of Auditors додає, що форензик-аудит вимагає від фахівців навичок критичного мислення та вміння інтерпретувати неструктуровані дані, що робить цей процес більш складним і багатограним, ніж стандартна аудиторська перевірка.

Серед махінацій, що завдають шкоди фінансовому стану підприємств та погіршують його фінансові результати, шахрайства з фондом оплати праці вирізняються, з одного боку, своєю поширеністю, а з іншого боку – складністю виявлення. Найчастіше зловмисники вдаються до кількох типових схем, які дозволяють незаконно привласнювати кошти через маніпуляції з виплатами працівникам. До таких належать оформлення фіктивних працівників, маніпуляції з преміями та бонусами, а також використання підставних осіб. Кожна з цих схем має власні механізми реалізації, приклади та наслідки, що потребують окремого аналізу.

Форензик-аудит відіграє ключову роль у виявленні та документуванні шахрайств, пов'язаних із фондом оплати праці, особливо в умовах зростаючих ризиків фінансових зловживань у публічному та приватному секторах. Для ефективного проведення таких розслідувань аудиторі необхідно орієнтуватися в чинній нормативно-правовій базі, яка регламентує бухгалтерський облік, трудові відносини, аудит, а також відповідальність за фінансові правопорушення. У наведеній нижче таблиці представлено огляд основних нормативно-правових актів, які створюють правове підґрунтя для здійснення форензик-аудиту в сфері контролю за використанням фондів оплати праці.

Таблиця 1

Огляд нормативно-правових актів, що застосовуються при форензик-аудиті

№	Назва нормативно-правового акта	Основні положення	Зв'язок із форензик-аудитом і шахрайствами у фонді оплати праці
1	Кримінальний кодекс України (2001)	Ст. 191, 366: привласнення, розтрата майна, службове підроблення	Встановлює кримінальну відповідальність за шахрайство, підробку документів, зокрема щодо зарплатних відомостей
2	Цивільний кодекс України (2003)	Розділ III: Зобов'язання та договори	Визначає правові наслідки порушення договірних зобов'язань у сфері праці

Продовження таблиці 1

3	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (1999)	Вимоги до ведення бухгалтерського обліку, зокрема нарахування заробітної плати	Надає основу для аналізу первинних документів при форензик-аудиті
4	Закон України «Про аудиторську діяльність»	Визначає обов'язки аудитора, включаючи професійну етику, незалежність	Охоплює аспекти форензик-аудиту як частини спеціалізованого аудиту
5	Закон України «Про запобігання корупції»	Контроль за доходами та витратами посадовців, внутрішній контроль	Дозволяє застосування форензик-методів для виявлення зловживань при виплатах
6	Кодекс законів про працю України (КЗпП)	Регламентує нарахування та виплату заробітної плати	Порушення норм КЗпП може бути об'єктом розслідування форензик-аудиту
7	Національні стандарти бухгалтерського обліку (НСБО)	Регламентують порядок обліку операцій, зокрема з оплати праці	Дають базу для аналізу дотримання облікових процедур при аудиті
8	Міжнародні стандарти аудиту (ISA), зокрема ISA 240	Обов'язки аудитора щодо шахрайства під час аудиту фінзвітності	Регламентують процедури виявлення ознак шахрайства у виплатах
9	Методичні рекомендації з внутрішнього аудиту в державному секторі (Мінфін)	Описує механізми внутрішнього контролю і аудиту	Можуть бути використані як інструмент у форензик-розслідуваннях у бюджетних установах
10	Податковий кодекс України	Визначає податкове навантаження на фонд оплати праці, звітність	Виявлення маніпуляцій з податковими платежами на зарплати

Джерело: складено автором

Оформлення фіктивних працівників, або так званих «мертвих душ», передбачає включення до фонду оплати праці неіснуючих співробітників, яким нараховується зарплата, яка згодом потрапляє до рук організаторів махінації. Зловмисники формують підроблені трудові договори, табелі робочого часу, а в окремих випадках - фіктивні профілі в кадрових системах. Наприклад, на підприємстві можуть «працювати» вигадані особи, чиї виплати перераховуються на підконтрольні банківські рахунки. Це призводить до прямих фінансових втрат, спотворення бухгалтерської звітності, порушень податкового законодавства та підриву репутації компанії. На великих підприємствах такі схеми можуть залишатися непоміченими роками через слабкий внутрішній контроль.

Форензик-аудит у боротьбі з фіктивними працівниками спирається на комбінацію аналітичних, документальних і технологічних методів, які дозволяють виявити аномалії в кадрових і фінансових даних. По-перше, зіставлення даних є одним із найефективніших підходів. Аудитори порівнюють списки працівників з кадрових систем (HRM) із фінансовими звітами, банківськими виписками та табелями робочого часу. Наприклад, якщо зарплата нараховується особі, яка не з'являється в системі контролю доступу чи не має електронних «слідів» (листування, логіни в корпоративних системах), це може вказувати на фіктивність. По-друге, аналіз аномалій за допомогою статистичних методів, таких як закон Бенфорда, допомагає виявити підозрілі закономірності у виплатах, наприклад, нетипові суми чи частоту транзакцій. По-третє, використання програмного забезпечення для аналізу великих даних, як-от ACL чи IDEA, дозволяє автоматизовано перевіряти великі масиви даних на предмет дублювання банківських рахунків, невідповідностей в особистих даних (наприклад, однакові номери телефонів чи адреси) або підозрілих переказів. Інтерв'ю з персоналом HR і бухгалтерії також можуть виявити внутрішні змови, адже фіктивні працівники часто створюються за участю співробітників кадрових служб. У великих організаціях, де обсяг даних значний, ці методи особливо ефективні, якщо їх комбінувати з регулярними перевітками та крос-аудитом між департаментами.

Автоматизація відіграє вирішальну роль у запобіганні шахрайствам із фіктивними працівниками, оскільки зменшує людський фактор і підвищує прозорість процесів. По-перше, впровадження інтегрованих ERP-систем (наприклад, SAP, Oracle) із модулями для управління персоналом і фінансами дозволяє централізовано відстежувати всі дані про працівників і виплати. Такі системи автоматично зіставляють кадрові записи з фінансовими транзакціями, ускладнюючи створення фіктивних профілів без виявлення. Наприклад, вимога двофакторної верифікації (біометричні дані чи електронний підпис) для реєстрації нового працівника може унеможливити додавання вигаданих осіб. По-друге, використання технологій штучного інтелекту для моніторингу аномалій у реальному часі

допомагає виявляти підозрілі дії, як-от нарахування зарплати на один і той самий рахунок для кількох «працівників». По-третє, автоматизовані системи контролю доступу (наприклад, пропускні системи чи логування в корпоративних програмах) дозволяють відстежувати фактичну активність працівників, що унеможлиблює оформлення неактивних профілів. У великих організаціях автоматизація також передбачає регулярне оновлення баз даних і періодичні звірки, що знижують ризик тривалого існування фіктивних працівників. Однак для успішного виявлення таких зловживань потрібні чіткі протоколи інтеграції та навчання персоналу.

Виявлення фіктивних працівників тягне за собою серйозні юридичні наслідки як для компаній, так і для осіб, причетних до шахрайства. Для компаній це може означати фінансові штрафи за порушення податкового законодавства, адже нарахування зарплат фіктивним працівникам часто супроводжується ухилянням від сплати податків або внесків до соціальних фондів. У разі виявлення таких схем податкова служба може вимагати донарахування податків і пені, а також провести позапланові перевірки. Крім того, компанії стикаються з репутаційними втратами, що може вплинути на довіру інвесторів, партнерів і клієнтів. Для зловмисників, залежно від масштабу махінацій, наслідки можуть включати адміністративну або кримінальну відповідальність. В Україні, наприклад, відповідно до статті 191 Кримінального кодексу (привласнення чи розтрата майна), винні можуть отримати до 7 років позбавлення волі, якщо сума збитків значна. Якщо схема пов'язана з відмиванням грошей (стаття 209 ККУ), покарання може бути суворішим. Форензик-аудит відіграє ключову роль у підготовці доказової бази для правоохоронних органів, включаючи фінансові звіти, підроблені документи та свідчення. Однак компанії часто намагаються вирішувати такі питання власними службами внутрішнього контролю, щоб уникнути публічності, що може ускладнити притягнення винних до відповідальності.

Маніпуляції з преміями та бонусами часто здійснюються керівництвом шляхом штучного завищення показників ефективності (KPI) або використання непрозорих внутрішніх положень. Наприклад, директор може фальсифікувати результати діяльності підрозділу, щоб отримати необґрунтовано високі виплати. Такі дії спричиняють нецільове використання коштів, демотивацію інших працівників, які бачать несправедливість, і репутаційні ризики. Крім того, подібні махінації можуть викликати підозри з боку акціонерів чи зовнішніх аудиторів, ускладнюючи управління організацією.

Для більш глибокого розуміння цієї проблеми варто дослідити, які саме критерії преміювання найчастіше стають об'єктом маніпуляцій і як їх можна стандартизувати. Маніпуляції з преміями часто базуються на суб'єктивних або погано визначених критеріях, що дозволяють зловмисникам завищувати показники. Найпоширенішими є якісні KPI, такі як «лідерські якості» чи «внесок у розвиток компанії», які важко виміряти об'єктивно. Наприклад, керівник може заявити про «успішне впровадження проекту», хоча результати не відповідають очікуванням. Інший приклад – маніпуляції з кількісними показниками, як-от обсяг продажів чи прибуток, через фальсифікацію звітів або перенесення доходів між звітними періодами. Для стандартизації критеріїв необхідно запровадити чіткі, вимірювані та прозорі показники. По-перше, KPI мають бути прив'язані до конкретних, верифікованих даних, наприклад, обсягів продажів, підтверджених контрактами, або виконаних проєктів, зафіксованих у системі. По-друге, слід розробити єдині положення про преміювання, затверджені на рівні ради директорів, із чіткими формулами розрахунку. По-третє, регулярний зовнішній аудит критеріїв і їх відповідності ринковим стандартам може зменшити суб'єктивність оцінок. Наприклад, порівняння премій із середніми показниками в галузі допоможе виявити подібні аномалії.

Виявлення фальсифікації KPI в системах нарахування бонусів є важливим завданням форензик-аудиту, адже такі маніпуляції часто приховуються за складними звітними структурами. Форензик-аудитори використовують кілька методів для розкриття таких схем. По-перше, аналіз даних із застосуванням аналітичних інструментів, як-от програмне забезпечення IDEA чи Tableau, дозволяє виявити невідповідності між заявленими KPI та первинними документами, такими як контракти, акти виконаних робіт чи фінансові звіти. Наприклад, якщо керівник завищив обсяг продажів, аудитор може зіставити дані CRM-системи з банківськими виписками. По-друге, методика «червоних прапорців» допомагає ідентифікувати підозрілі закономірності, наприклад, регулярне перевищення KPI в останні дні звітного періоду, що може вказувати на штучне коригування. По-третє, інтерв'ю з працівниками та перевірка внутрішніх комунікацій (електронного листування, внутрішніх чатів) дозволяють виявити ознаки змови чи тиску на підлеглих для фальсифікації даних. У великих організаціях ефективним є також використання штучного інтелекту для моніторингу великих масивів даних, що допомагає виявити аномалії в реальному часі. Наприклад, алгоритми можуть сигналізувати про нетипові стрибки в значеннях показників окремих працівників чи підрозділів.

Запобігання зловживанням із преміями вимагає впровадження етичних і управлінських заходів, які створюють культуру прозорості та відповідальності. По-перше, розробка кодексу етики, який чітко визначає правила нарахування премій і наслідки за їх порушення, може стримувати потенційних зловмисників. Наприклад, кодекс корпоративної етики може передбачати обов'язкового розкриття конфлікту інтересів при затвердженні премій. По-друге, навчання працівників і керівників щодо етичних стандартів і ризиків шахрайства підвищує обізнаність і знижує ймовірність маніпуляцій. Наприклад, тренінги з розпізнавання «червоних прапорців» можуть допомогти HR-фахівцям і аудиторам вчасно реагувати на підозрілі дії. По-третє, створення незалежного комітету з нагляду за преміюванням, до якого входять представники різних департаментів або зовнішні експерти, забезпечує додатковий контроль. Такий комітет може перевіряти обґрунтованість KPI і блокувати необґрунтовані виплати. Додатково, впровадження whistleblowing-механізмів, таких як анонімні канали для повідомлень про порушення, дозволяє працівникам повідомляти про підозрілі дії без страху репресій. Ці заходи разом створюють середовище, де маніпуляції стають менш імовірними.

Використання підставних осіб полягає в оформленні реальних людей, часто родичів чи довірених осіб, як працівників, які не виконують жодних обов'язків, але отримують зарплату. Для цього створюються фіктивні контракти чи номінальні посади. Наприклад, родич керівника може бути оформлений як «консультант» без реальної роботи. Наслідки включають фінансові втрати, порушення трудового та податкового законодавства, а також ризик судових позовів. Виявлення таких схем базується на глибокому аналізі особистих зв'язків і кадрових даних.

Форензик-аудит відіграє ключову роль у виявленні таких схем, а автоматизація та чіткі методи верифікації допомагають запобігати зловживанням.

Використання методів виявлення, відстеження пов'язаних осіб та використання технологічних інструментів форензик-аудиту передбачають вирішення трьох ключових питань.

Ефективні методи верифікації особистих даних працівників є важливим інструментом для виявлення підставних осіб, адже такі схеми зазвичай приховуються за правдоподібними документами. По-перше, перевірка унікальності особистих даних, таких як ідентифікаційні номери, паспортні дані чи номери соціального страхування, дозволяє виявити дублювання або невідповідності. Наприклад, аудитор може перевірити, чи не використовується один ідентифікаційний код для кількох «працівників». По-друге, зіставлення даних із зовнішніми джерелами, як-от державні реєстри (в Україні – Єдиний державний реєстр фізичних осіб), допомагає підтвердити реальність особи та її трудову активність. По-третє, біометрична верифікація, наприклад, сканування відбитків пальців чи розпізнавання обличчя для доступу до робочих систем, унеможливує оформлення підставних осіб, які не з'являються на робочому місці. Ці методи особливо ефективні у великих організаціях, де обсяг кадрових даних ускладнює ручну перевірку, але потребують доступу до актуальних баз даних і співпраці з державними органами.

Схеми з використанням пов'язаних осіб, таких як родичі чи знайомі, часто будуються на особистих зв'язках із керівництвом або працівниками HR-відділу, що дозволяє приховувати подібні махінації. Наприклад, родич директора може бути оформлений як «консультант» із високою зарплатою, не виконуючи жодної роботи, або знайомий отримує виплати за номінальну посаду, як-от «асистент проєкту». Такі особи зазвичай включаються до штату через фіктивні контракти чи підроблені записи в табелях. Для відстеження таких схем форензик-аудитори застосовують аналіз зв'язків. По-перше, перевірка особистих даних (адреси, номери телефонів, банківські рахунки) може виявити збіги між «працівниками» та керівництвом. По-друге, аналіз соціальних мереж і відкритих джерел допомагає встановити родинні чи дружні зв'язки, наприклад, через спільні фото чи згадки. По-третє, інтерв'ю з персоналом і вивчення внутрішньої комунікації (електронного листування чи чатів) дозволяють виявити ознаки змови. Наприклад, листування між HR-менеджером і керівником про «оформлення друга» може стати доказом. Ці методи потребують ретельного документування для юридичної ваги.

Технологічні інструменти значно полегшують автоматизацію перевірки кадрових даних, знижуючи ризик використання підставних осіб. По-перше, інтегровані ERP-системи, такі як SAP чи Oracle HCM, дозволяють централізовано зберігати та аналізувати дані про працівників, автоматично виявляючи невідповідності, як-от однакові банківські рахунки для кількох осіб. По-друге, програмне забезпечення для аналізу великих даних (наприклад, ACL, Tableau) допомагає виявляти аномалії, такі як виплати працівникам без активності в корпоративних системах (логіни, доступ до робочих програм). По-третє, інструменти штучного інтелекту, зокрема алгоритми машинного навчання, можуть у реальному часі моніторити кадрові дані, сигналізуючи про підозрілі дії, наприклад, оформлення працівника без

біометричної верифікації чи з аномально високою зарплатою. У великих організаціях також ефективні системи контролю доступу, які фіксують фізичну присутність працівників. Впровадження таких інструментів вимагає інвестицій у програмне забезпечення та навчання персоналу, але значно підвищує прозорість і знижує ризики шахрайства.

Виявлення шахрайств із фондом оплати праці, зокрема схем із фіктивними працівниками, вимагає застосування спеціалізованих методів форензик-аудиту, які дозволяють розкрити приховані махінації. Такі схеми часто маскуються під правдоподібні документи чи процеси, що ускладнює їх виявлення без глибокого аналізу. Форензик-аудит використовує комбінацію аналітичних і розслідувальних підходів, щоб виявити невідповідності та зібрати докази для подальшого розслідування. До ключових методів належать зіставлення кадрових і фінансових даних, перевірка банківських транзакцій і аналіз присутності працівників. Ці методи є особливо ефективними у великих організаціях, де обсяг даних ускладнює ручну перевірку, але їхнє застосування потребує ретельності та доступу до інформації.

Зіставлення кадрових і фінансових даних є одним із основних методів форензик-аудиту для виявлення фіктивних працівників. Цей підхід передбачає порівняння списків працівників із кадрових систем (HRM) із фінансовими звітами, табелями робочого часу та іншими документами. Наприклад, аудитор перевіряє, чи всі особи, яким нараховується зарплата, мають активні трудові договори, записи в системах управління персоналом і відповідні податкові відрахування. Невідповідності, такі як виплати особам без профілів у HRM-системі чи без підписаних контрактів, можуть вказувати на фіктивність. У великих організаціях цей процес ускладнений через велику кількість працівників, тому часто використовуються аналітичні інструменти, як-от програмне забезпечення IDEA чи ACL, які автоматизують зіставлення великих масивів даних. Наприклад, якщо зарплата нараховується особі, яка не фігурує в табелях чи не має електронного листування, це викликає підозру. Додатково аудитори можуть аналізувати розбіжності між заявленими посадами та рівнем виплат, адже фіктивні працівники часто отримують завищені суми. Цей метод ефективний, але потребує доступу до повних і актуальних даних, а також співпраці між HR і фінансовими департаментами.

Перевірка банківських транзакцій є ще одним важливим методом, який дозволяє відстежити рух коштів і виявити підозрілі операції. Форензик-аудитори аналізують банківські виписки, щоб перевірити, куди спрямовуються виплати заробітної плати. Наприклад, якщо кілька «працівників» отримують кошти на один і той самий рахунок або на рахунки, пов'язані з керівництвом чи довіреними особами, це може свідчити про шахрайство. У великих організаціях аудитори також шукають аномалії, як-от регулярні перекази на рахунки в офшорних зонах чи на картки, оформлені на підставних осіб. Для цього використовуються інструменти аналізу даних, які дозволяють виявити дублювання рахунків, нетипові суми чи частоту транзакцій. Наприклад, застосування закону Бенфорда допомагає ідентифікувати нестандартні фінансові операції, що вибиваються із загальної закономірності. Крім того, аудитори можуть співпрацювати з банками для отримання детальних даних про власників рахунків. Цей метод є потужним, але його ефективність залежить від доступу до банківської інформації та якості внутрішньої фінансової документації.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що форензик-аудит, який проводиться на регулярній основі, – це ефективний інструмент захисту бізнесу від різного роду корупційних та шахрайських схем незаконного привласнення та відмивання коштів. Мінімізації наслідків корпоративного шахрайства сприяє «інформаційна гігієна», яка є запорукою формування адекватної інформаційної платформи прийняття ефективних управлінських рішень та належного внутрішнього фінансового контролю. Запропоновані методичні підходи до проведення процедур форензик-аудиту сприятимуть ефективній діагностиці зловживань у сфері витрат на оплату праці, що у свою чергу дає змогу суттєво підвищити ефективність діяльності підприємств через мінімізацію корупційних ризиків кадрової політики. Перспективами подальших досліджень є розроблення положень та методик внутрішнього аудиту, спрямованих на превентивний контроль індикативних параметрів можливих ризиків корпоративного шахрайства в царині трудових відносин. Такий вид внутрішнього аудиту знаходиться на стику юридичного та фінансового аудиту та передбачає подальший розвиток внутрішньої комплаєнс-системи. Водночас, результативність форензик-аудиту може бути посилена через залучення до фінансових розслідувань зовнішніх незалежних аудиторів, які незаангажовано зможуть виявити причинно-наслідкові залежності між випадками шахрайств та причинами, що зумовлюють їх появу.

Література

1. AСК3. Global corporate fraud trends, threats & protection strategies

2. Дослідження Індексу сприйняття корупції TRANSPARENCY INTERNATIONAL UKRAINE.- URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeksspryinyattya-koruptsiyi-2023>(дата звернення: 02.09.2024).
3. Конвенція Організації Об'єднаних націй Проти корупції.- URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text /(дата звернення: 02.09.2024).
4. Сайт Рахункової Палати.- URL: https://rp.gov.ua/Corruption/corrupt_inf/?id=208 (дата звернення: 02.09.2024).
5. Про запобігання корупції.- Закон України, прийнятий Верховною Радою України 14 жовтня 2014.- № 1700-VII, зі змінами та доповненнями .- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 02.09.2024).
6. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. URL: <http://surl.li/asscoq> (дата звернення: 02.09.2024).
7. Oyedokun, G. E.(2015), “Forensic Investigation and Forensic Audit Methodology in a Computerized Work Environment“, SSRN Electronic Journal,available at: https://www.researchgate.net/publication/315433931_Forensic_Investigation_and_Forensic_Audit_Methodology_in_a_Computerized_Work_Environment
8. Doan,M.and McKie,D. (2017), “Financial investigations: Auditing research accounts of communication in business, investor relations, and public relations (1994–2016) “, Public Relations Review, Vol. 43, no.2.
9. Mojsoska,S.and Dujovski,N. (2015),“Recognizing of forensic accounting and forensic audit in the South-EasternEuropean countries”,Journal of Eastern-European Criminal Law, vol. 212, pp. 212-224
10. Stevenson,G., andCrumbly,D. (2009),“Defining a Forensic Audit“,Journal of Digital Forensics, Security and Law,Vol. 4. No 1.
11. Чернявський, С.С. Користін, О.Є. Некрасов В.А.та ін.(2017), Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів вУкраїні[FinancialinvestigationinthefieldofcombatingthelegalizationofcriminalproceedsinUkraine], Нац. акад. внутр. справ,Київ, Україна.
12. Семенець,А. (2019), “Форензик аудит як ефективний засіб антикризового управління торговельною діяльністю“, Бізнес-Інформ,№ 4. С. 280–287.
13. Шевчук,Ю. (2018), “Форензик: як вчасно виявити шахрайство в бізнесі“, FEMIDA. UA:Юридичний журнал,№ 3(13),С. 33–36.
14. Соломіна,Г.(2018),“Форензик–інструмент фінансового розслідування діяльності підприємства“, Науковий вісник Мукачівського державного університету, № 2,С. 144–149.

References

1. ACK3. Global Corporate Fraud Trends, Threats & Protection Strategies. Available at: https://ack3.eu/global-corporate-fraud-trends-threats-protection-strategies/?utm_source=chatgpt.com (accessed: 02.09.2024).
2. Transparency International Ukraine. Corruption Perceptions Index Research. Available at: <https://ti-ukraine.org/research/indeksspryinyattya-koruptsiyi-2023> (accessed: 02.09.2024).
3. United Nations Convention against Corruption. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (accessed: 02.09.2024).
4. Accounting Chamber of Ukraine. Available at: https://rp.gov.ua/Corruption/corrupt_inf/?id=208 (accessed: 02.09.2024).
5. Law of Ukraine “On Preventing Corruption”, adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on October 14, 2014, No. 1700-VII, with amendments. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (accessed: 02.09.2024).
6. International Standards on Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services. Available at: <http://surl.li/asscoq> (accessed: 02.09.2024).
7. Oyedokun, G. E. Forensic Investigation and Forensic Audit Methodology in a Computerized Work Environment. SSRN Electronic Journal. Available at: https://www.researchgate.net/publication/315433931_Forensic_Investigation_and_Forensic_Audit_Methodology_in_a_Computerized_Work_Environment.
8. Doan, M., McKie, D. Financial Investigations: Auditing Research Accounts of Communication in Business, Investor Relations, and Public Relations (1994–2016). Public Relations Review, Vol. 43, No. 2, 2017.
9. Mojsoska, S., Dujovski, N. Recognizing Forensic Accounting and Forensic Audit in the South-

Eastern European Countries. Journal of Eastern-European Criminal Law, Vol. 212, pp. 212-224, 2015.

10. Stevenson, G., Crumbley, D. Defining a Forensic Audit. Journal of Digital Forensics, Security and Law, Vol. 4, No. 1, 2009.

11. Chernyavskiy, S. S., Korystin, O. Ye., Nekrasov, V. A. et al. Financial Investigations in the Field of Combating the Legalization of Criminal Proceeds in Ukraine. National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

12. Semenets, A. Forensic Audit as an Effective Means of Crisis Management in Trade Activities. Business-Inform, No. 4, 2019, pp. 280–287.

13. Shevchuk, Y. Forensic: How to Timely Detect Fraud in Business. FEMIDA.UA: Legal Journal, No. 3(13), 2018, pp. 33–36.

14. Solomina, H. Forensic as a Tool for Financial Investigation of Enterprise Activities. Scientific Bulletin of Mukachevo State University, No. 2, 2018, pp. 144–149.